

Svenska nätverket för professionsforsknings konferens
Gränssättning inom och utanför professioner
17-18 september 2009, Malmö

Professionalism som statlig kontroll- och styrningsmekanism:
utbildningsreformer och nya förutsättningar för läraryrket

Peter Lilja
Doktorand i pedagogik
Läraryrket, Malmö högskola
Peter.lilja@mah.se

Abstract: *I den offentliga debatten kring läraryrket hävdas behovet av att öka statusen för lärarna som yrkesgrupp i syfte att locka "bättre" studenter till läraryrket och som ett sätt att motivera högre lärarlöner. Läraryrkets professionalisering har därför varit ett viktigt mål för lärarnas fackliga organisationer. Framförallt Lärarnas Riksförbund har, i linje med detta, drivit på frågan om införandet av lärarlegitimationer som ett sätt att professionalisera läraryrket, något som nu ser ut att bli verklighet. Samtidigt pågår, i den internationella läraryrkesforskningen, en diskussion kring huruvida tilltagande globaliseringstendenser och förändringar av utbildningssystemens organisation innebär att läraryrket snarare deprofessionaliseras än professionaliseras.*

Då utbildning blir allt viktigare som markör för konkurrenskraft på den globala marknaden samtidigt som västvärldens utbildningssystem allt mer decentraliseras, behöver staten och dess företrädare nya möjligheter att styra verksamheten på distans. Inom professionsvetenskapen framförs av olika forskare tankar kring att professionalism, i det senmoderna samhället, kommit att användas just som en indirekt styrningsmekanism, vars syfte är att styra genom att via människors önskan om att uppfattas som professionella i allt högre grad reglera vad som är att betrakta som "rätt" yrkesutövning. Det är först i samband med att den svenska skolan decentraliseras som talet om lärarna som professionella blir vanligt. Följande paper diskuterar införandet av legitimationer för lärare som en del av statens strategier för att skaffa sig ökad kontroll över lärarens arbete i en decentraliserad skola och huruvida denna strategi i sin förlängning kan innebära en omprofessionalisering av läraryrket; skapandet av nya lärarsubjekt, anpassade till den globala kunskapsekonomins krav på effektivitet och ansvarskyldighet.

Inledning

Även om betydelsen av själva begreppet globalisering kan diskuteras framstår det som allt tydligare att vi lever i en värld där nationella territorier får allt mindre betydelse för så väl ekonomiskt som politiskt beslutsfattande. Den nu aktuella finanskrisen är ett slående exempel på hur integrerade de allra flesta staters ekonomier är i det internationella finanssystemet och när det gäller det politiska beslutsfattandet skulle utbildningspolitiken kunna tjäna som ett bra exempel. I en allt mer globaliserad värld har utbildningssystemen i åtminstone de flesta västländer kommit att förskjutas från att vara primärt nationella

angelägenheter till att bli en framträdande del i att bestämma staters konkurrenskraft på den globala marknaden. Med Stephen Balls ord (2008) har utbildning kommit att bli en central produktionsfaktor i en framväxande kunskapsekonomi. I takt med detta har också intresset för utbildningsfrågor ökat hos överstatliga organisationer, inte minst de mycket inflytelserika Organisationen för Ekonomisk Utveckling och Samarbete (OECD) och den Europeiska Unionen (EU). Med dessa överstatliga organisationers hjälp har en ny utbildningsdiskurs växt fram och fått spridning över hela den industrialiserade världen. I syfte att skapa så effektiva utbildningssystem som möjligt förespråkas i denna diskurs ett allt mer framträdande marknadstänkande; konkurrens, transparens i form av inspektioner och resultatredovisningar, ökad individuell ansvarskyldighet och större befogenheter för lokala skolledningarna är strategier tänkta att maximera skolsystemens effektivitet och samtidigt förbättra elevernas studieresultat. Internationella utvärderingar av just elevers skolresultat blir till centrala mått på länders konkurrenskraft i kunskapsekonomin och bidrar till att göra utbildningspolitiska frågor allt viktigare för nationella beslutsfattare.

I denna process riktas därmed stor uppmärksamhet mot lärarna. Samtidigt som deras betydelse för elevers skolresultat framhålls i flera undersökningar från exempelvis OECD (2005, 2009) så betonas också att lärarna behöver bli effektivare och mer professionella. Med tanke på utbildningssystemens betydelse i den nya ekonomin, blir alltså kontrollen över lärarnas yrkesutövning en politiskt viktig fråga. Hur skapas så effektiva lärare som möjligt? Detta paper avser att diskutera hur detta tar sig uttryck i den svenska kontexten. Baserat i svenska elevers fallande resultat i ovan nämnda internationella jämförelser har frågor om lärares yrkesutövning och utbildning hamnat i centrum av den svenska skolpolitiska debatten. Resultaten av de senaste PISA undersökningarna används som bakgrund till behovet av att i grunden reformera den svenska lärarutbildningen och för att skärpa behörighetsreglerna för svenska lärare. Genom att göra läraryrket till ett legitimationsyrke ska dess professionella status höjas vilket i sin tur antas bidra till såväl ökad professionalitet bland redan aktiva lärare som till att göra yrket mer attraktivt för de bästa studenterna. Följande paper ska kort diskutera den statliga Lärarutredningen om legitimation och skärpta behörighetskrav utifrån en inom professionssociologin pågående debatt om professionalism i det senmoderna samhället, vilket i mycket konstitueras av den samhällsutveckling som skisserats ovan och vilken är en naturlig utgångspunkt för en diskussion om de nya förutsättningar som utbildningsreformer runt om i världen medför för lärares arbete.

Utbildning i det performativa samhället

Education has become a major political issue, a major focus of media attention, and the recipient of a constant stream of initiatives and interventions from government (Ball 2008, s. 1).

Som redan har konstaterats så innebär det faktum att utbildningssystemen i världen allt mer blir uttryck för en stats konkurrenskraft på den globala marknaden att dess politiska betydelse blir allt större, i England precis som i Sverige, med konsekvensen att politiker i allt större utsträckning vill skaffa sig kontroll och inflytande över utbildningsverksamheten. Det problematiska är dock att den globala utbildningsdiskursens marknadslogik samtidigt förespråkar ökad avreglering och

decentralisering av utbildningssystemen i syfte att öka konkurrensen och effektiviteten inom dem. Resultatet av detta är att nationella centrala myndigheter måste finna nya sätt att kontrollera utbildningssystemen på som inte är lika direkta som tidigare. Lösningen är införandet av centralt formulerade mål för utbildningen och ett utbyggt system av inspektioner och utvärdering. Denna utveckling gäller inte bara utbildning utan bör ses som en del i den omstrukturerad av nationalstaters organisation som är en följd av den förskjutning av makt som följer av tilltagande globaliseringsprocesser (Scholte 2005, Robertson et al 2006). Lingard och Ozga (2007) menar att detta banat vägen för stater som

...regard competition and individual responsibility as central to the production of a buoyant economy and society...[and that] steers at a distance via policy frameworks through an emphasis on product accountability, resulting in the rise of a culture of performativity and audit (Lingard & Ozga 2007, s. 3).

En följd av denna utvecklingsprocess är framväxten av ett samhälle karaktäriserat av en ny uppsättning värden. Ball (2003) menar att detta *performativa* samhälle är karaktäriserat av marknadens logik, new managerialism och performativitet, vilket han beskriver som "...a technology, a culture, and a mode of regulation...that employ judgments, comparisons and displays as a new means of control, attrition and change" (Ball 2006, s. 692). Det performativa samhället förändrar inte bara det sätt på vilket utbildningssystemen organiseras eller vilka mål de syftar till att uppnå. Lika centralt är det faktum att utbildningssystemen i det performativa samhället styrs på ett nytt och mer indirekt sätt. Omvandlingen av nationalstatens organisation från byråkratiska strukturer mot en mer performativ kultur byggd på den förvaltningsteori som brukar kallas "new public management" och marknadens logik innebär nya roller och uppgifter för de människor som arbetar inom denna förvaltning. Detta blir i synnerhet uppenbart för lärare då utbildning blivit det kanske främsta målet för regeringars iver att reformera verksamheten i linje med de krav som den nya tiden upplevs ställa.

Lärararbete och professionalitet i det performativa samhället

Det är på sin plats, innan den teoretiska diskussionen om lärararbete och professionalism i ett performativt samhälle tar vid, att kort redogöra för betydelseskilnaden mellan begreppen *professionalisering* och *professionalism*, då dessa är centrala för det kommande resonemanget. Enligt Helsby (1995) syftar professionalisering på en yrkesgrupps strävan efter professionell status, dvs. en yrkesgrupps självintresse när det gäller frågor om autonomi över ett specifikt kunskapsområde eller lönesättning. Professionalism å andra sidan "...implies not only the exercise of special expertise but also an altruistic concern to constantly improve practice in the interest of clients" (Helsby 1995, s. 318). Med andra ord innebär professionalisering strävan efter att höja läraryrkets status i samhället medan professionalism handlar om att förbättra det sätt på vilket yrket utövas i praktiken. Hargreaves (2000) menar att professionalism ofta, men inte alltid, hänger ihop med frågor om professionalisering eftersom yrkesgrupper som lyckas förbättra sin egen verksamhet ofta samtidigt för ökad status i samhället. Trots det menar han att detta inte gäller läraryrket, där det omvända förhållandet är lika troligt, eftersom

“...defining professional standards in high-status, scientific and technical ways as standards of knowledge and skill, can downgrade, neglect or crowd out the equally important emotional dimensions of teachers’ work in terms of being passionate about teaching and caring for students learning and life” (Hargreaves 2000, s. 152).

Professionalism i det performativa samhället

Under 1960-talet växte det inom professions sociologin fram fyra kännetecknen vilka en professionell yrkesgrupp förväntades uppfylla. Dessa var i korthet (1) autonomi över ett avgränsat kunskapsområde; (2) makten över sitt arbete i betydelsen att ha klienter och inte chefer; (3) en professionell etik i syfte att hantera det ansvar som följer med yrkesutövningen, samt (4) en professionell organisation vars uppgift var att värna den professionella autonomin (Torstendahl 1989). Evetts (2006) kallar denna version av professionalism för yrkesinriktad (eng. occupational) och menar att den bygger på en diskurs som utvecklats inom yrkesgrupper och som tillkommit i syfte att skapa kollegial sammanhållning, kontroll över verksamhetsområdet och som dessutom bygger på klienters så väl som arbetsgivares förtroende för den enskilde yrkesutövaren. På vilket sätt olika professionella yrkesgrupper skapar och upprätthåller autonomi över vissa bestämda kunskapsområden samt hur det praktiska arbetet inom professionen utvecklas har länge dominerat forskning kring professionella yrkesgrupper.

Evetts (2006) menar dock att det under de senaste åren vuxit fram ett kontrasterat sätt att betrakta professionalism på, vilket hon kallar organisationsinriktad (eng. organizational). Denna organisationsinriktade professionalism fungerar som en kontrollmekanism och innefattar hierarkiska beslutsvägar och maktrelationer, standardiserat yrkesutövande, målstyrning och performance-baserade utvärderingar kopplade till ökad ansvars skyldighet. Fournier (1999) beskriver denna nya professionaliseringsdiskurs som en disciplinär mekanism var syfte det är att skapa förutsättningar för att kontrollera en viss yrkesgrupp på distans genom att människors vilja att uppfattas som professionella leder till självdisciplinering i enlighet med de ”godkända” yrkesidentiteter och förhållningssätt som skapas inom ramen för denna organisationsinriktade professionsdiskurs.

Utvecklingen av detta nya sätt att se på begreppet professionalism bör förstås i relation till de förändrade villkor för arbetets organisering som är en konsekvens av tilltagande globaliseringsprocesser och framväxten av en global marknad på vilken ekonomisk, kulturell och teknologisk utveckling bidrar till allt mer flexibla system för yrkesutövande (Fournier 1999). Dent och Whitehead (2002) menar att i det postmoderna samhället har professionalism blivit det nya ledmotivet då alla förväntas vara professionella, eller uppträda professionellt oavsett om man tillhör en yrkesgrupp som traditionellt betraktats som en profession eller inte. Enligt Ozga och Lingard (2007) menar Rose att i ljuset av den osäkerhet som uppstår som en följd av globalisering och de sociala förändringar som denna medför har också yrkeslivet blivit en sårbar zon, ...”one in which continued employment must ceaselessly be earned, the employment of each individual constantly assessed in light of evaluations, appraisals, achievement of targets and so forth” (Ozga & Lingard 2007 s. 67). Detta nya, eller postmoderna, sätt att förstå professionalism på får stora konsekvenser, inte bara för de ”gamla” professionella, vars särställning och

autonomi i allt större utsträckning ifrågasätts, utan också för yrkesgrupper, som exempelvis lärare, som länge strävat efter att betraktas som professionella (i ordets yrkesinriktade betydelse) och därmed få del av den status och legitimitet som antas följa med detta. Det faktum att lärare omnämns som professionella i offentliga skolpolitiska texter först i samband med att decentraliseringen och omstruktureringen av den svenska skolan sätts (Sjöberg 2009) gör det angeläget att studera närmare på vilket sätt professionalismbegreppet används inom ramen för den samtida utbildningsdiskursen. Inte minst eftersom Evetts (2006) påpekar att vi idag kan se framväxten av två kontrasterande former av professionalism, den yrkesinriktade och den organisationsinriktade, vilka kommer i konflikt med varandra, inte minst inom hälsovård och utbildning, områden där idéerna inom "new public management" växer sig allt starkare.

Lärararbete i det performativa samhället

Enligt Ball (2003) är ett framträdande drag i det performativa samhället att det är organisationers och individers prestationer som "...serve as measures of productivity or output, or displays of 'quality' ...[and] as such they stand for, encapsulate or represent the worth, quality or value of an individual or organization" (Ball 2003, s. 216). Det innebär att alla yrkesgrupper kontinuerligt utsätts för den stress som utvärderingar, inspektioner, ansvarskyldighet och konkurrens innebär. Inte ens de mest väletablerade professionella yrkesgrupperna med hög samhällsstatus kan undkomma denna utveckling eftersom allt i det performativa samhället ska utvärderas i ljuset av externa kriterier och efter "vetenskapliga" modeller, vilka anses värdeneutrala, objektiva och säkra (Dent & Whitehead 2002).

Ball (2003) argumenterar för en pågående omprofessionalisering av lärare i västvärlden eftersom "new roles and subjectivities are produced as teachers are re-worked as producers/providers, educational entrepreneurs and managers" (Ball 2003, s. 218). Hans argumentation går ut på att samtida utbildningsreformer inte bara syftar till att förändra strukturen på världens utbildningssystem, utan också att förändra synen på vad en lärare är och vad det innebär att undervisa. Ett marknadsanpassat skolsystem behöver en ny typ av lärare, vilka är experter på att maximera sina prestationer i förhållande till de mål som ska uppnås. Excellens och förmågan till ständig förbättring i relation till kontinuerligt förändrade förutsättningar är utmärkande drag för denna "nya" lärare, vars fokus helt och hållet bör vara på att maximera sina egna och elevernas prestationer. Hargreaves (2000) ger en liknande bild av läraryrkets utveckling men väljer att kalla processen för deprofessionalisering istället eftersom han menar att de i det performativa samhället så utbyggda övervakningssystemen har "...subjected teachers to the micro-management of ever-tightening regulations and controls that are the very antithesis of any kind of professionalism" (Hargreaves 2000, s. 168-169).

Baserat på omfattande forskning kring förändringar av läraryrket i England hävdar Ball att det förekommer en organiserad politisk ansträngning att förändra läraryrket både som yrkesmässig praktik och som mental föreställning. I syfte att samla stöd för diverse reforminitiativ har skolan och lärarna utmålats som misslyckade och i behov av hårdare reglering och kontroll (Helsby 1999). Ett resultat av detta är ett utökad inslag av kontroller, inspektioner och standardiserade obligatoriska prov vilka inneburit att yrket

blivit allt mer tekniskt till sin karaktär. Utifrån detta är det tydligt att läraryrket, i alla fall i England, kommit att utgöra ett exempel på att den klassiska yrkesinriktade professionalismen där förtroendet mellan arbetsgivare, klienter och yrkesutövaren är en central dimension utmanas inom utbildningssektorn. Paradoxalt nog har talet om lärarna som "professionella" dock ökat under samma period som marknadsanpassningen av utbildningssystemen genomförts. Trots det sammanfattar Helsby (1999) forskningen kring läraryrket i England genom att hävda att "...the imposed structural changes to the education system...would seem to suggest a transformation of teachers' work and a mutation of their role as semi-autonomous professional to managed and expendable employee" (Helsby 1999, s. 172). Det faktum att begreppet professionalism används i allt större omfattning i relation till lärare samtidigt som forskning kring lärares yrkesutövning snarare visar på minskad självständighet är ytterligare ett tecken på att själva begreppet professionalism, som Evetts (2006) hävdade, ges ny mening inom ramen för kunskapsekonomin och att de ständiga reformerna på utbildningsområdet därmed bidrar till förändringar av vad det innebär att arbeta som och vara lärare.

Givetvis finns det betydande skillnader mellan utbildningssystemen i England och Sverige men det råder ingen tvekan om att det svenska utbildningssystemet under de senaste tjugo åren genomgått genomgripande förändringar, som i mycket påminner om den utveckling som skett i England. Carlgren och Klette (2008) understryker att, vad som brukar kallas den nordiska utbildningsmodellen, på senare år genomgått en process av omfattande omstrukturering. Karaktäristiskt för denna nordiska utbildningsmodell var dess grund i den socialdemokratiska välfärdsstaten, med en statligt styrd och finansierad enhetsskola (i Sverige från och med 1960-talet), i vilken alla barn skulle ges samma möjligheter till utveckling och avancemang oavsett klasstillhörighet och socioekonomiska förutsättningar. För att uppnå detta jämlikhetsideal ansågs staten vara den enda tänkbara tillhandahållaren av utbildning eftersom ett starkt centraliserat system var bäst lämpat för att säkerställa alla elevers rätt till likvärdig utbildning (Ofstedal Telhaug et al 2006). Under 1980-talet inleddes dock den omstruktureringsprocess som, med ökad intensitet under 1990-talets ekonomiska kriser, skulle komma att resultera i att det svenska utbildningssystemet transformerades från att ha varit ett av de mest centraliserade i västvärlden till att bli starkt decentraliserat. Svenska skolor har idag mera frihet rörande sådant som timplaner, undervisningsmetoder och innehåll än de flesta andra länder (Lundahl 2005). Utöver detta har det statliga utbildningsmonopolet avskaffats och ett system med skolpeng och skattefinansierade friskolor har inrättats i syfte att öka föräldrars och elevers valfrihet och därmed skapa konkurrens i syfte att nå ökad effektivitet i utbildningssystemet (Carlgren & Klette 2008; Lindblad et al 2002). Det framstår med andra ord som att det svenska utbildningssystemet allt mer kommit att anpassas till den förhärskande logiken i den globala utbildningsdiskurs som kallas kunskapsekonomin.

Den omfördelning av makt som globalisering och deltagande på den globala marknaden medför innebär att ett land som Sverige inte längre kan föra en utbildningspolitik opåverkad av vår omvärld. Carlgren och Klette (2008) understryker att de senaste årens förändringar av det svenska utbildningssystemet bör ses, åtminstone från politikernas perspektiv, som en nödvändig anpassning till en förändrad social verklighet. Vilka

konsekvenser får då denna utveckling för de svenska lärarna? Lundahl (2005) menar att professionalism är ett nyckelord i styrningen av den decentraliserade svenska skolan men att denna professionalism inte är vare sig initierad eller drivs på av lärarna själva utan snarare är en ovanifrån skapad konstruktion vilken ses som en förutsättning för ett decentraliserat utbildningssystem. Ett mål och resultatstyrt utbildningssystem förutsätter professionella lärare med förmågan att samarbeta, vara flexibla och delta i olika typer av skolutvecklingsprojekt. Lundahl (2005) konstaterar dock att den ”professionella” frihet som lärare fått inom ramen för den decentraliserade skolan snarare bidragit till desorientering och osäkerhet än ökade professionella möjligheter bland lärare. Tvärt emot vad ökad professionalisering, i begreppets yrkesinriktade innebörd, borde medföra i form av större autonomi upplever lärare sin arbetstid som allt mer kontrollerad, främst på grund av att man anser sig fått fler och nya arbetsuppgifter vilka inte tillhör vad man uppfattar som egentligt lärararbete.

Som nämnts ovan intar OECD en särställning när det gäller att utöva inflytande över den globala utbildningsdiskursen och därmed också över vilken riktning reformarbetet i enskilda stater tar. Detta sker inte bara genom de inflytelserika internationella jämförelserna av elevresultat (exempelvis PISA) eller årliga utvärderingar av utbildningssystemen i sin helhet (Education at a Glance), utan också genom inflytelserika undersökningar och rapporter kring olika teman. När det gäller läraryrket och dess förutsättningar är rapporterna *Teachers Matter. Attracting, developing and retaining effective teachers* (2005) och *Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from TALIS (Teacher and Learning International Survey)* (2009) två tydliga exempel. För att förstå i vilken riktning läraryrket förändras är det därmed av vikt att känna till något av innehållet i dessa rapporter, vilka utgör en form av ritning för skapandet av framtidens lärare inom denna globala diskurs.

Teachers Matter och TALIS: ritningar för framtidens lärare

Rapporten *Teachers Matter* (2005) syftar till att tillhandahålla en internationell analys av trender och utvecklingslinjer rörande läraryrket i 25 länder fördelade över hela världen. Speciellt fokuseras på hur läraryrket skall göras attraktivt, hur det ska utvecklas och hur effektiva lärare skall förmås att stanna kvar inom yrket. Genom att undersöka utbildningspolicys i på utbildningsområdet framgångsrika länder syftar rapporten dessutom till att ge förslag på möjliga policyförslag och prioriteringar för den framtida utvecklingen av läraryrket på den globala arenan. En central utgångspunkt är att en förbättrad utbildning är ett centralt mål för alla stater och att just läraryrket och det sätt på vilket lärares arbete organiseras är det effektivaste sättet att bidra till detta ur ett policyperspektiv, då andra faktorer som påverkar elevers skolresultat, exempelvis hemförhållanden, är mycket svårare att förändra på politisk väg, i alla fall på kort sikt.

Rapporten betonar det faktum att läraryrket blivit allt mer komplext i takt med att världen blir allt mer globaliserad och att detta innebär att läraruppdraget i sig förändrats på avgörande punkter, inte minst genom att bli allt mer omfattande. Några exempel på detta är ökat fokus på individuellt lärande, lärande i multikulturella klassrum, integration av elever i behov av särskilt stöd i undervisningen, teamarbete, utvärderings och systematiskt kvalitetsarbete, managementuppdrag, professionell rådgivning till föräldrar

samt skapandet av partnerskap med det omgivande samhället. Givet detta framkommer i rapporten ett antal områden vilka anses problematiska när det gäller de rådande förutsättningarna för återväxten av effektiva lärare. Dessa områden berör möjligheten att rekrytera framtidens lärare bland de "bästa" studenterna eftersom läraryrkets status och image anses för dåliga vilket fått till följd att lärarlönerna i världen halkat efter. Därutöver varnar man för att de i många länder finns stora kvalitetsproblem inom lärarkåren och att lärarna helt enkelt inte har de kunskaper och färdigheter som efterfrågas i dagens skola. Den främsta orsaken till detta anses vara för dålig koppling mellan lärarutbildningar, yrkesaktiva lärares professionella utveckling och skolors behov. Dessutom saknas systematiska introduktionsprogram för nya lärare i flertalet länder. Avslutningsvis lyfter man fram problemet med att allt för många nya lärare hoppas av yrket i tidigt skede. Rapporter om stress, dålig arbetsmiljö, hög arbetsbelastning och begränsade möjligheter till belöningsystem för framgångsrika lärare anges som orsaker. Dessutom lyfts problemet med det långsamma och ibland obefintliga hanterandet av ineffektiva och olämpliga lärare upp.

Baserat på detta framförs avslutningsvis förslag på den inriktning OECD:s analytiker anser att olika länders utbildningspolicys bör ta. Även om olika utbildningssystem behöver lägga tyngdpunkten på olika håll gers följande övergripande policyförslag (1) prioritering av lärares kvalitet över kvantitet; (2) utvecklandet av lärarprofiler i syfte att knyta ihop lärares utveckling och prestationer med skolors behov; (3) se lärarutveckling som ett kontinuum; (4) gör lärarutbildningen mer flexibel; (5) förvandla läraryrket till ett kunskapsrikt yrke samt (6) ge enskilda skolor större ansvar för personalfrågor när det gäller urval och styrning av tillgängliga resurser. Sammanfattningsvis betonas alltså vikten av att höja kvaliteten på lärarna och flera av förslagen handlar just om behovet av professionalisering och ökad professionalism. Detta skall framförallt ske genom ökade utbildningsinsatser och ett ökat inflytande för lokala skollädares i syfte att säkerställa att den enskilda skolans behov uppfylls vara på ett optimalt sätt.

I detta sammanhang blir rapporten *Creating Effective Teaching and Learning: First Results from TALIS (2009)* intressant. Denna bygger på en omfattande enkätundersökning av 70 000 lärare och rektorer i 23 länder och fokuserar i stor utsträckning på lärares upplevelser av sitt yrke och hur lärare och rektorer tänker kring den professionella utveckling av lärare som bedriv i de olika länderna. Resultaten visar att den stora majoriteten av lärarna är nöjda med sitt arbete och att de anser att de gör skillnad för sina elever. De uttrycker sig dessutom positivt när det gäller att delta i olika utbildningssatsningar. Mer problematiskt är dock att tre fjärdedelar av lärarna menar att de inte får något erkännande i de fall de deltagit i utvecklingsprojekt eller uppenbart utvecklat sin undervisning samtidigt som lika många hävdar att rektorer inte gör skillnad mellan effektiva och kontinuerligt ineffektiva lärare vid lönesättning. Ett resultat av detta är att bättre feedback och koppling mellan prestation och lön är nödvändigt för att stimulera kontinuerlig professionell utveckling bland lärare.

Rapporten visar att trots utvecklingssatsningar har det visat sig svårt att förändra lärares undervisningspraktik. En majoritet av lärarna svarar att de fortfarande använder förmedlingspedagogiska strategier i strukturerade undervisningssituationer i större

utsträckning än mer elevorienterade undervisningsstrategier. Rapporten fastslår även att skillnader mellan individuella lärare när det gäller frågor om trivsel på jobbet, samarbete, syn på kontinuerlig vidareutbildning och liknande är större än mellan skolor eller länder vilket tyder på behovet av mer individanpassade utvecklingsinsatser. Över lag behöver relationen mellan skolors faktiska behov och den professionella utveckling som erbjuds anpassas bättre för att bli mer effektiv. Avslutningsvis betonas vikten av effektivt skolledarskap för att lärares professionella utveckling skall bli lyckosam. Rektorererna spelar en central roll i framtagandet av lärares utvecklingsplaner genom kontinuerliga uppföljningar och utvärderingar av lärares prestationer i skolan.

Den svenska Lärarutredningen om legitimation och skärpta behörighetskrav

I detta avsnitt ska lärarutredningens förslag om införandet av legitimation och skärpta behörighetskrav (SOU 2008:52) presenteras och diskuteras. Inledningsvis presenteras huvuddragen i utredningsförslaget och därefter diskuteras dessa i förhållande till den teoretiska diskussion om professionalisering och professionalism i det performativa samhället som förts ovan.

Utredningsförslaget till ett system med lärarlegitimation och skärpta behörighetskrav

Efter det att den nuvarande borgerliga regeringen kommit till makten efter riksdagsvalet 2006 blev reformer inom utbildningssektorn ett av de mest prioriterade områdena och bland dessa intog reformer riktade mot utveckling av läraryrket en särställning. Två statliga utredningar med syfte att dels reformera svensk lärarutbildning (SOU 2008:109) och dels att se över möjligheterna att införa ett system med legitimering av lärare och skärpa behörighetskraven för tillsvidareanställning av lärare (SOU 2008:52) sjuösattes och presenterade sina resultat under 2008.

I regeringens direktiv till den s.k. Lärarutredningen om legitimation och skärpta behörighetskrav framgår att syftet med utredningen är att ”se över skollagens reglering av lärares kompetens i syfte att stärka verksamhetens kvalitet och förbättra elevernas målpuppfyllelse” (SOU 2008:52, s. 289). Vidare framgår att utredningen skall ”uppmärksamma hur behörighetsreglerna kan skärpas när det gäller kravet på tillsvidareanställning av lärare” samt att ”lämna förslag till utformning av ett statligt auktorisationssystem” vars syfte skall vara att ”stärka drivkrafterna för lärare att utveckla undervisningens kvalitet och att fortlöpande fortbilda och fördjupa sig så att förutsättningarna för eleverna att nå målen förbättras” (a.a.). Grunden för detta är att staten anser att det är viktigt ”att det tas ett samlat grepp om vilka krav staten skall ställa i skollagen när det gäller lärares kompetens” (SOU 2008:52, s. 290).

Behovet av att utreda auktorisation och skärpta behörighetsregler för lärare bottenar i att andelen obehöriga lärare i den svenska skolan ökat kraftigt under 1990-talets decentraliseringsprocess eftersom skrivningarna i lagen varit svårtolkade och givit kommunala och fristående huvudmän möjlighet att anställa också personer utan lärarutbildning, eller att i stor utsträckning använda lärare för undervisning också i ämnen eller årskurser för vilka de inte har någon specialisering. Statistik från 2005 visar att 17 %

av lärarna i grundskolan saknade pedagogisk högskoleutbildning, en siffra som blir avsevärt högre i de fristående skolorna. Dessa lärare har dessutom givits tillsvidareanställningar vilket, enligt lagstiftarens intention, bara skulle ske i undantagsfall (SOU 2008:52, s. 291-292). I regeringens direktiv görs tydliga hänvisningar till OECD rapporten Teachers Matter i frågan om behovet av att läraryrket utvecklas utifrån de nya förutsättningar som skolan möter inom ramen för en globaliserad kunskapsekonomi och i direktivet fastslås dessutom att en auktorisering av lärare är bra då ”ett auktorisationssystem bidrar till läraryrkets professionalism genom att tydliggöra, inte minst gentemot elever och vårdnadshavare, vilka krav som ställs på lärares kompetens och behov av utveckling inom yrket. Genom auktorisationen främjas också naturliga karriärvägar inom yrket” (SOU 2008:52, s. 296).

I sitt förslag föreslår därför utredningen ett auktorisationssystem som skall omfatta samtliga lärarkategorier i samtliga skolformer, offentliga som fristående. Grunden i systemet är att den blivande läraren genomgått godkänd lärarutbildning och att denne därefter ansöker om ett provtjänstgöringsår. Under detta inledande år provtjänstgör den nya läraren under överinseende av en erfaren mentor. Såväl den nya läraren som mentorn får nersättning i undervisningstimmar för att kunna ägna sig åt introduktionen. Efter genomgången provtjänstgöringsår (vilket i undantagsfall kan utsträckas till två år) kan den nya läraren ansöka om legitimation hos Skolverket. Det är rektors uppgift att under provåret bedöma den nya lärarens lämplighet för yrket utifrån nationellt fastställda kompetensprofiler och rektors bedömning utgör grund för Skolverkets beslut. Också mentorn har möjlighet att yttra sig till Skolverket. Legitimation utfärdas endast för de ämnen och årskurser som motsvaras av den nya lärarens lärarutbildning och läraren är därmed inte behörig att arbeta med andra ämnen eller i andra årskurser. Syftet med provåret är inte att ersätta den verksamhetsförlagda delen av lärarutbildningen utan att utgöra en ytterligare möjlighet till bedömning av huruvida en viss person är lämplig för yrket. I utredningen framkom att ”lärarutbildningarna har svårigheter att stoppa studenter som är olämpliga för läraryrket” och att ”behovet av en kontrollstation efter lärarexamen för lärare som ska legitimeras och få full behörighet för yrket” (SOU 2008:52, s. 183) därmed är nödvändig. En tydlig yrkesintroduktion och möjligheten att diskutera med och studera en mer erfaren lärare ses också som en förutsättning för att en ny lärare på ett fullgott sätt skall kunna möta de utmaningar som yrket innebär samtidigt som diskussionerna bidrar till utvecklandet av lärares professionalism i stort. Endast legitimerade lärare skall ha rätt att utöva yrket fullt ut och därmed bör uppgifter som betygssättning och handledarskap endast få utföras av legitimerade lärare.

Den andra delen av legitimationssystemet handlar om att skapa nya karriärvägar inom läraryrket i syfte att stimulera lärare att utveckla sin undervisningspraktik genom kontinuerlig kompetensutveckling. Därför skapas möjligheten till att avancera till särskilt kvalificerad lärare. Detta skall kunna ske först efter fyra års väl vitsordad tjänstgöring och bygger på att läraren har ”genomfört ett väl dokumenterat praktiskt pedagogiskt utvecklingsarbete av relevans för yrkesrollen” eller ”avlagt minst licentiatexamen eller motsvarande inom ett område som helt eller i huvudsak motsvarar ett undervisningsämne eller på annat sätt ryms inom begreppet utbildningsvetenskap” (SOU 2008:52, s. 204). Dessutom föreslås att ”en legitimerad lärare som är behörig att undervisa i ämnen med

huvudsakligen teoretisk inriktning på gymnasieskolan och som avlagt doktorsexamen inom ett huvudområde som helt eller i huvudsak motsvarar ett sådant undervisningsämne... efter ansökan [ska] kunna utnämnas till gymnasielektor” (SOU 2008:52, s. 208). Både benämningarna särskilt kvalificerad lärare och gymnasielektor skall vara skyddade yrkesbenämningar och dessa införs på lärarens legitimationsbevis efter att ansökan prövats av Skolverket mot specifikt framtagna nationella kvalifikationskrav för respektive befattning. Utöver högre lön bör även vissa mer kvalificerade uppgifter reserveras för dessa lärare, framförallt skolors systematiska utvärderings och kvalitetsarbete. För lektorer på gymnasiet gäller även att ta huvudansvaret för utbildningens vetenskaplighet, inte minst genom att dessa får huvudansvar bedömning av det obligatoriska projektarbetet och ämnesutvecklingen. Det är i förstahand särskilt kvalificerade lärare och gymnasielektorer som bör användas som handledare av lärarstudenter och mentorer för lärare som genomför sin provtjänstgöring. För att på bästa sätt utnyttja dessa lärarkategorier föreslås att de får viss nersättning i antalet undervisningstimmar så att de på ett kvalitativt sätt kan ägna sig åt dessa övriga uppgifter och att den enskilda skolan därmed tar till vara på deras kompetens.

En viktig del av införandet av legitimationer för lärare är också möjligheten att dra in legitimationen för lärare som missköter sitt arbete. Med utgångspunkt i reglerna som gäller för återkallande av legitimation inom sjukvården anser utredningen att en lärare som gör sig skyldig till grov oskicklighet eller på annat sätt visat sig vara uppenbart olämplig bör kunna få sin lärarlegitimation återkallad. Dessutom bör detta kunna ske om läraren på grund av sjukdom eller liknande omständighet inte kan utöva yrket tillfredsställande eller om en lärare självmant ansöker om att få sin legitimation återkallad. Utredaren menar vidare att också ”brott som en lärare begår privat, dvs. utan direkt koppling till lärargärningen, [kan] vara av sådant slag att legitimationen kan ifrågasättas” (SOU 2008:52, s. 196). Detta gäller i första hand brott kopplade till det registerutdrag som alla som arbetar inom skolan redan idag måste uppvisa före anställning. En lärare som fått sin legitimation återkallad bör efter en period om tre år kunna ansöka om att få tillbaka sin legitimation under förutsättning att läraren kan visa att de omständigheter som lede till återkallelsen inte längre föreligger. Ansvaret för att begära att en legitimation återkallas bör, enligt utredningen, ligga hos Statens skolinspektion eller den enskilda läraren och det är skolinspektionen som får i uppdrag att utreda eventuella anmälningar mot enskilda lärare för att pröva om det föreligger skäl för återkallande av legitimation. Avgörandet bör dock ligga hos Lärarnas ansvarsnämnd vilken föreslås vara kopplad till Skolverket och inte till skolinspektionen. Nämnden föreslås ledas av en domarkompetent ordförande och bestå av representanter med särskilda kunskaper om skolverksamhet och lärares uppdrag. Nämndens beslut skall kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Det skall vara möjligt att återkalla en legitimation i avvaktan på slutligt besked från Lärarnas ansvarsnämnd om det anses nödvändigt, vilket i sin tur innebär att läraren under utredningstiden inte får undervisa.

Lärarytredningen och lärarprofessionalism – några avslutande reflektioner

Utredningen om införande av lärarlegitimationer och skärpta behörighetskrav syftar uttryckligen till att bidra till ökad professionalism bland svenska lärare och därmed höja kvaliteten i den svenska skolan och svenska elevers måluppfyllelse. Det råder ingen

tvekan om att mycket av inspirationen till de åtgärder som föreslås och de sätt på vilka dessa motiveras är hämtade från den globala utbildningsdiskurs som företräds av bland annat OECD och som vad gäller läraryrket tagit form i rapporten *Teachers Matter* (2005). Behovet av att stimulera lärares professionella utveckling och viljan att höja läraryrkets status i samhället är framträdande i hela utredningstexten. Dessutom blir det i kunskapsekonomin växande intresset från centrala myndigheter att skaffa sig ökad kontroll över utbildningssektorn tydligt, då hela legitimationssystemet föreslås vara statligt reglerat.

Med utgångspunkt i de resonemang som framförts ovan (Evetts 2006, Dent & Whitehead 2002, Fournier 1999) blir det intressant att diskutera huruvida införandet av lärarlegitimationer bidrar till ökad professionalism i ordets yrkesinriktade och klassiska betydelse, eller om det primärt används som en indirekt styrningsmekanism vars syfte är att ge staten ökad kontroll över lärares arbete, alltså en egentligen motsatt effekt? Med utgångspunkt i det faktum att utredningsförslaget är så tydligt inspirerat av OECD-rapporten *Teachers Matter*, tar diskussionen sin utgångspunkt i de sex policyförslag som framförs av OECD:s analytiker.

När det gäller de två första rekommendationerna från OECD råder stor samstämmighet mellan OECD-rapporten och den svenska lärarutredningen. Det grundläggande syftet med den svenska lärarutredningen är att bidra till kvalitetssäkring av den svenska lärarkåren, inte minst i syfte att minska antalet lärare som helt utan, eller med bristfällig utbildning arbetar i de svenska skolorna. Att ambitionen är att i likhet med OECD:s förslag fokusera mer på lärarkvalitet än kvantitet är mycket tydligt. Tätt knutet till detta är också det andra förslag som framförs av OECD och som handlar om behovet av att arbeta fram tydliga kompetensprofiler för lärare, vilka ska användas för att säkerställa att lärarutbildningen och vidareutbildning av lärare sker i samklang med skolors faktiska behov. Denna typ av lärarprofiler är centrala också för lärarutredningen eftersom Skolverket föreslås fastställa en kompetensprofil mot vilken de lärare som genomför sin provtjänstgöring skall bli bedömda (SOU 2008:52 s. 186). Här kan nämnas att båda lärarfacken är positiva till införandet av legitimationer, inte minst eftersom de skärpta behörighetsregler som dessa medför skulle omöjliggöra för obehöriga att arbeta som lärare. Fokus ligger här på att bidra till läraryrkets professionalisering, dvs. lärarnas kamp för ökad status genom kontrollen av ett specifikt kunskapsområde (Helsby 1995). Å andra sidan är ett centralt drag hos en klassisk profession en betydande autonomi över yrkesutövningen och därtill hörande uppgifter. Utredningen kan på många sätt anses kontraproduktiv på detta område då lärares arbetsuppgifter skall formaliseras i av staten, och inte yrkeskåren, framtagna kompetensprofiler i förhållande till vilka såväl lärarutbildning som kompetensutvecklingsinsatser skall utformas. I det här fallet finns det alltså skäl att ifrågasätta om legitimering som professionaliseringsprojekt bidrar till ökad professionell status och större autonomi över yrkesutövningen, eller om förslaget i stället bidrar till att statens kontroll av läraryrket ökar på lärarnas bekostnad?

I det här sammanhanget blir det också naturligt att ta upp den andra stora anledningen till att lärarutredningen anser att införandet av lärarlegitimationer är nödvändigt, nämligen införandet av möjliga karriärvägar för lärare som ett sätt att stimulera till ett mer aktivt

deltagande i kontinuerliga kompetensutvecklingssatsningar. På OECD:s lista är detta punkt nummer tre, behovet av att se lärarutbildning som ett kontinuum genom hela karriären. Det är i detta sammanhang som frågor om lärares professionalism i den mer yrkesinriktade formen hamnar i fokus i betydelsen att kontinuerlig vidareutbildning syftar till att utveckla lärarnas praktiska arbete. Men också här finns ett par invändningar att lyfta. Resultaten från undersökningen TALIS (2009) visar på att lärare redan idag gärna deltar i kompetensutveckling men att detta i liten utsträckning medför faktiska förändringar i deras undervisning. Vidare visar TALIS dessutom att lärare generellt anser sig få för dåliga belöningar och/eller uppskattning efter att de deltagit i denna typ av utbildningar, vilket framför allt visar sig genom att skillnaderna i löneutveckling mellan lärare som väljer att kompetensutveckla sig och de som inte gör detta är små. Ett tydligt syfte med den svenska Lärarutredningen är att genom att formalisera möjligheten att genom kompetensutveckling bli kvalificerad lärare råda bot på detta genom att inrätta nya typer av lärartjänster vilka endast kan fås genom att man bevisat sin skicklighet när det gäller framförallt olika typer av utvecklingsarbete. Dock gäller även här att det är staten som genom Skolverket avgör vilka krav som skall gälla för att kvalificera någon för dessa nya lärartjänster samt att det föreslås vara rektorerna (dvs. arbetsgivaren) som får det största ansvaret för hur dessa nya lärartjänster ska användas vilket ytterligare skulle kunna tolkas som att lärarkåren tappar inflytande över utvecklingen av den egna yrkesrollen. Fråga är dessutom om de omfattande krav som ställs på en lärare för att denna skall kunna utnämnas till kvalificerad lärare gör trösklarna för att få ut någon kännbar belöning för sina utvecklingsansträngningar blir allt högre? Rektorernas inflytande lyfts fram som avgörande i både Lärarutredningen och i OECD:s policyförslag och får i den svenska utredningen genomslag genom att rektorerna tilldelas en central roll i både bedömningen av lärare som genomför sitt provtjänstgöringsår, men också genom att deras inflytande över hur de mer kvalificerade lärartjänsterna utnyttjas blir stort, vilket i sin tur ännu en gång förlägger ansvaret för läraryrket utanför lärarkåren.

Sammanfattningsvis vill den svenska Lärarutredningen åstadkomma två saker genom att införa sitt förslag kring lärarlegitimationer; det ena kopplat till vad som här beskrivs som professionalisering och det andra i syfte att utveckla lärares professionalism. I fråga om professionalisering anser man att införandet av en lärarlegitimation skall höja läraryrkets status genom att associeras med andra legitimationsyrken och därmed framstå som mer lockande för begåvade studenter. Samtidigt ser man från lärarfackligt håll stora fördelar med att legitimeringen försvårar användandet av ickebehöriga personer i svenska skolor vilket understyrker lärares specialistkunskaper. I syfte att utveckla lärares professionalism föreslås inrättandet av nya lärarbefattningar i syfte att stimulera lärare till kontinuerlig kompetensutveckling, vilket i förlängningen skall bidra till höjd kompetens i den svenska lärarkåren med resultatet att svenska elevers skolresultat skall förbättras. Dessutom uttrycks implicit uppfattningen att om läraryrkets status kan höjas så kommer det per definition att förbättra lärares professionalism i allmänhet genom att bättre lämpade personer (vilka dem nu är) väljer att utbilda sig till lärare. Med stöd i aktuell lärar- och professionsforskning kan detta dock ifrågasättas. I en allt mer globaliserad värld inordnas utbildningssystemen i en marknadslogik vilket medför att de decentraliseras samtidigt som deras betydelse för staters konkurrenskraft blir allt mer framträdande, vilket i sin tur medför att politiker i allt större utsträckning önskar skaffa sig kontroll över dem.

Samtidigt utmanas inom professionssociologin den klassiska innebörden i begreppet professionalism då allt fler grupper beskrivs som och förväntas vara professionella. Forskare som Evetts (2006), Dent och Whitehead (2002) och Fournier (1999) menar att professionalism idag i stor utsträckning fungerar som en indirekt styrningsmekanism genom vilken stater eller arbetsgivare kontrollerar en viss verksamhet på avstånd. Framväxten av denna typ av kontrollsystem är grunden i vad Ball (2008, 1993) kallat det performativa samhället. Med dessa utgångspunkter är det tveksamt om Lärarutredningens förslag bidrar till ökad professionalism i den klassiska bemärkelse som innebär att en diskurs skapas inom en yrkesgrupp i syfte att utveckla verksamheten till förmån för dess klienter. Legitimationssystemet följer snarare logiken i det performativa samhället då det innebär att en mängd *externa* kontrollfunktioner skapas i syfte att säkerställa att lärare uppnår målsättningar över vilka de i sin tur inte heller har något större inflytande. Detta har länge varit läraryrkets dilemma då yrket, just på grund av sina nära kopplingar till staten, aldrig kunnat uppnå den autonomi som annars är karaktäristisk för de klassiska professionerna. Frågan är då om det, som bland annat Hargreaves (2000) hävdar, innebär att den utveckling som nu sker deprofessionaliserar den svenska lärarkåren? Svaret är inte självklart. Evetts (2006) påpekar att två olika typer av professionalism idag existerar sida vid sida, det hon kallar yrkesinriktad och organisationsinriktad professionalism. I förhållande till den förra kan läraryrket till viss del anses deprofessionaliseras, Lärarutredningen bidrar som visats ovan inte till något ökat inflytande över yrkets utveckling, snarare det motsatta.

Lundahl (2005) påpekar dock att svenska lärare idag har större friheter när det gäller hur de organiserar sitt eget arbete än vad de eller många av deras kollegor i andra länder någonsin haft. Trots det upplever de sitt arbete som allt mer kontrollerat, mycket tack vare tillkomsten av en mängd nya arbetsuppgifter. Trots det har talet om lärarna som professionella ökat under hela den tid som denna utveckling skett vilket gör det intressant att betrakta Lärarutredningen i förhållande till vad Evetts (2006) kallar organisationsinriktad professionalism. Om de förslag som utredningen lägger genomförs innebär det att statens kontroll över lärarna i den decentraliserad svenska skolan ökar på en mängd punkter. Det är helt i linje med den utveckling som bland annat beskrivits av Ball (2008) där kontrollen över de allt mer marknadsanpassade skolsystemen blir viktig för politiker inom ramen för den globala kunskapsekonomin. Professionalism som indirekt styrningsmekanism har visat sig vara ett effektivt sätt för politiker att på avstånd kontrollera verksamheten i en allt mer decentraliserad skola. Genom att uppmuntra professionalisering av läraryrket kan man skaffa sig ökad kontroll samtidigt som man i bästa fall dessutom lockar de bästa studenterna att bli lärare. Den ökade frihet som svenska lärare på senare tid fått åtföljs därmed av en allt mer utbyggd kontrollapparat vilket medför nya och ovana arbetsuppgifter för lärarna, inte minst i form av författande av kvalitetsredovisningar och liknande. Med Balls resonemang (1993) om en pågående omprofessionalisering av läraryrket blir den rådande förvirringen och osäkerheten hos svenska lärare begriplig. Läraryrket håller långsamt på att bli någonting som det inte varit tidigare, vilket följer av att utbildningssystemen inom ramen för kunskapsekonomin får en annorlunda roll. Den svenska Lärarutredningen kan mycket väl betraktas som en del i denna förändringsprocess.

Referenser

- Ball, Stephen J. (2008) *The Education Debate* Bristol: The Policy Press
- Ball, Stephen J. (2006) "Performativities and Fabrications in the Education Economy: Towards the performative society" i Lauder, Hugh – Brown, Phillip – Dillabough, Jo-Anne – Halsey, A. H. (eds.) *Education, Globalization and Social Change* Oxford: Oxford University Press s. 692-701
- Ball, Stephen J. (2003) "The Teacher's soul and the terrors of performativity" i *Journal of Education Policy* Vol. 18(2) s. 215-228
- Carlgrén, Ingrid & Klette, Kirsti (2008) "Reconstructions of Nordic Teachers: Reform policies and teachers' work during the 1990s" i *Scandinavian Journal of Educational Research* Vol. 52(2) s. 117-133
- Dent, Mike & Whitehead, Stephen (2002) "Introduction: configuring the 'new' professional" i Dent, Mike & Whitehead, Stephen (eds.) *Managing Professional Identities. Knowledge, Performativity and the 'New' Professional* London: Routledge s. 1-16
- Evetts, Julia (2006) "Short Note: The Sociology of Professional Groups. New Directions" i *Current Sociology* Vol. 54(1) s. 133-143
- Fournier, Valérie (1999) "The appeal of 'professionalism' as a disciplinary mechanism" i *The Sociological Review* s. 280-307
- Hargreaves, Andy (2000) "Four Ages of Professionalism and Professional Learning" i *Teachers and Teaching: History and Practice* Vol. 6(2) s. 151-182
- Helsby, Gill (1995) "Teachers Construction of Professionalism in England in the 1990s" i *Journal of Education for Teaching* Vol. 21(3) s. 317-332
- Helsby, Gill (1999) *Changing Teachers' Work* Buckingham: Open University Press
- Lingard, Bob & Ozga, Jenny (2007) "Introduction: Reading Education policy and Politics" i Lingard, Bob & Ozga, Jenny (eds.) *The RoutledgeFalmer Reader in Education Policy and Politics* New York: Routledge s. 1-8
- Lindblad, Sverker – Lundahl, Lisbeth – Lindgren, Joakim – Zackari, Gunilla (2002) "Educating for the New Sweden?" i *Scandinavian Journal of Educational Research* Vol. 46(3) s. 283-303
- Lundahl, Lisbeth (2005) "A Matter of Self-Governance and Control" i *European Education* Vol. 37(1) s. 10-25
- OECD (2009) *Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from Talis* (www.oecd.org)
- OECD (2005) *Teachers Matter. Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers. Overview* (www.oecd.org)
- Oftedal Telhaug, Alfred – Mediås, Odd Asbjørn – Aasen, Petter (2006) "The Nordic Model in Education: Education as part of the political system in the last 50 years" i *Scandinavian Journal of Educational Research* Vol. 50(3) s. 245-283
- Ozga, Jenny & Lingard, Bob (2007) "Globalization, Education Policy and Politics" i Lingard, Bob & Ozga, Jenny (eds.) *The RoutledgeFalmer Reader in Education Policy and Politics* New York: Routledge s. 65-82
- Robertson, Susan L. – Bonal, Xavier – Dale, Roger (2006) "GATS and the Education Service Industry: The Politics of Scale and Reterritorialization" i Lauder, Hugh – Brown, Phillip – Dillabough, Jo-Anne – Halsey, A. H. (eds.) *Education, Globalization and Social Change* Oxford: Oxford University Press s. 228-246

Scholte, Jan Aart (2005) *Globalization: A Critical Introduction* New York: Palgrave Macmillan

Sjöberg, Lena (2009) "The 'Professional' Teacher – A Governing Technology in Transition in Swedish Education Policy" Paper presented at the 37th Annual Congress of the Nordic Educational Research Association, March 5-7, Trondheim, Norway

SOU 2008:52. *Legitimation och skärpta behörighetsregler. Betänkande av Lärarutredningen – om behörighet och auktorisation* Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SOU 2008:109. *En hållbar lärarutbildning. Betänkande av Utredningen om en ny lärarutbildning* Stockholm: Utbildningsdepartementet

Torstendahl, Rolf (1989) "Professionalisering, stat och kunskapsbas" i Selander, Staffan (ed) *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap. Professionaliseringens sociala grund* Lund: Studentlitteratur s. 23-36